

Zijn oorlog in de luwte

© 2022 Tuur Devens / Uitgeverij U2pi

Titel: Zijn oorlog in de luwte

Auteur: Tuur Devens

Ontwerp omslag: www.hetlineke.nl

Foto auteur: Zjuul Devens

Tekening terras: Bram Devens

Tekeningen tram, boom, boeken: Tine De Grootte

Uitgeverij U2pi BV, Den Haag, www.uitgeveriju2pi.nl

Druk: JouwBoekdrukkerij.nl

ISBN: 978 94 9329 929 0

NUR: 300

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ZIJN OORLOG IN DE LUWTE

Tuur Devens

Vooraf:

Dit verhaal is gebaseerd op oorlogsbelevissen en -herinneringen van Jef Van Caudenberg (1923 – 2016), mijn schoonvader, en ook een beetje van Elise Backaert (1924 – 2017), mijn schoonmoeder.

Ik gebruik niet hun namen. Toen ik mijn schoonvader een eerste kladversie van een hoofdstuk liet lezen, heeft hij me gevraagd om niet hun echte namen te gebruiken. “Ik wil geen held zijn. En ook geen antiheld.” Zijn wens heb ik gerespecteerd.

Mijn schoonvader vertelde pas in de laatste jaren van zijn lange leven hoe hij als adolescent het begin van de oorlog beleefde.

Je blijft je hele leven in het verleden.

(Jan Arends, Ik had een strohoed en een wandelstok)

Het verhaal is een fabula met verdichtingen, met weglatingen, met mijmeringen, met associaties, met gefantaseerde aanvullingen.

Een levensloop van lucht naar water, over vuur en aarde onder de sterren.

1. Proloog

Een lente-avond in 1972

“En wat heeft u gedaan tijdens de oorlog?”

“Wablief?”

“Ja, wat deed u in de oorlog?”

“Ik?”

“Ja, u.”

“Ik heb gestudeerd.”

“Wablief?!”

“Gestudeerd. Ik zat in Leuven en heb daar gestudeerd.”

“Nou, daar heb je weer zo’n Vlaming.”

“Wablief?”

“Ja, sorry ...”

“En wat weet jij van het Vlaming zijn?”

“Nou, zo eentje die geheuld ...”

“Ja, zeg maar.”

“Sorry. Dit is onwelvoeglijk. Mijn excuses.”

“Ik heb niet met de moffen geheuld. Als je dat wilde zeggen.”

“Sorry, dit was onbetamelijk.”

“Ik ben geen collaborateur. Zoals Wies Moens.”

“Mijn vader, mijn vader heeft in het verzet gezeten, is gevangen geweest, heeft in een kamp gezeten, drie maanden, is op het nippertje aan de dood kunnen ontsnappen, heeft vrienden verloren, terwijl u ... studeerde ...”

Het was bijna dertig jaar na de oorlog. Zijn dochter kwam met een Hollander thuis. Die ‘Hollander’ was ik. Ik was en ben geen Hollander, ik ben gewoon Nederlander. Nu woon ik al jaren in België, ik zou me een Nederbelg kunnen noemen. Maar dat doet er nu niet toe. Hollanders zijn mensen die boven de Moerdijk wonen. Ik kwam uit het zuiden, uit Limburg, en woonde in hetzelfde dorp als Wies Moens, een nu vergeten Vlaamse dichter. In Neerbeek, een dorpje in de gemeente Beek, toen bekend van het vliegveld Beek. Tussen Beek en Geleen. Een dorpje onder de chemierook van de verdwijnende kolenmijnen die omgebouwd werden tot de plasticfabricage-domeinen van de DSM. En Wies Moens was mijn achterbuurman. Voor mij als kind was hij een oude man die in zijn tuin een pijp rookte en naar vogels keek. Later, toen ik in de bovenbouw van de middelbare school zat, vernam ik dat hij dichter was. In het parochieblad zag ik wel eens een gedicht staan, opgedragen aan Maria, ondertekend met Wies Moens. Hij moet in de jaren twintig en dertig een beroemd dichter zijn geweest, flamingant en strijdvaardig. Waarom hij in Neerbeek woonde, vernam ik ook. Hij was directeur van de radio geweest tijdens de oorlog, had dus een belangrijke functie bekleed toen de Duitsers het land bezetten en hij werd na de oorlog bij verstek veroordeeld wegens collaboratie. Hij was dus eigenlijk een politiek vluchteling, die zich in ons dorp verschool.

“Laat me mijn ziel dragen in het gedrang!” citeerden dochter en vader vrijwel simultaan.

Ze lachten erom. Ook ik.

“Jaja, Wies Moens ken ik”, had André geglimlacht. “Die is van deze buurt, heeft nog in de naastgelegen gemeente gewoond. Ach zo, daar zit die. Ja, Wies Moens is na de oorlog bij verstek ter dood veroordeeld en heeft zijn heil in Nederland gezocht. Goh, daar bij jullie.”

En hij gaf een exposé over hoe verkeerd Wies Moens wel in de oorlog was geweest.

Ik knikte, ik kende het verhaal.

Met een “maar zo zwaar hoefde hij toch niet gestraft te worden”, rondde André zijn uitleg af.

“Zie je, daar heb je weer zo’n Vlaming”, zei ik terzijde tegen mijn geliefde.

Mijn toekomstige schoonvader moet toen over mij gedacht hebben dat ik zo’n typische Hollander was, zo’n bevestiging van het epitheton ornans ‘arrogant’ dat aan een Hollander kleeft. Hoewel ik van onder de Moerdijk kwam. En uit het katholieke zuiden. Maar wel zo’n typische hippie: lange krullen en een vlassig baardje, een hemd zonder kraag, een spijkerbroek met daaronder bordeelsluiipers, een neologisme uit die jaren voor suède schoenen. Zijn dochter met haar lange sluike blonde haren droeg dergelijk schoeisel nog niet, maar had wel jeans met daarboven zo’n oosters batikhemd, of hoe heette zo-iets. Ik denk dat de vader van mijn geliefde toen vond dat ze wel beter verdiende dan zo’n langharig werkschuw tuig, zoals hippies toen ook genoemd werden.

Hijzelf had zijn lesgeefkostuum aan. Dat wil zeggen: een stropdas op een hemd en daarover een mouwloos vest. Zijn

sikke zag nog zwart, zijn haren waren wat dun en grijsden. Hij liep al gebogen, maar dat kwam – zo vernam ik al snel – door een rugoperatie op driejarige leeftijd. In de loop van de vele volgende jaren zou hij krommer en krommer gaan lopen en zouden zijn baardje en zijn haren nog dunner en wit worden. Een das zou hij na zijn pensioen, in huis, niet meer dragen, ook al moest hij nog niet eerder geziene gasten ontvangen. Een grote bril met een dun gouden montuur maakte zijn ogen groot. Ze priemden als hij zich opwond. Zoals toen tijdens de kennismaking.

Wies Moens had toch niemand neergeschoten en wilde alleen maar dat stuk radio dat nog te redden viel, redden. Hij was op tijd vertrokken. De grote mannen, die werden niet aangepakt. Kijk naar Werner von Braun, de man die de V1 en de V2 had uitgevonden, een verschrikkelijk moordwapen.

“Die man is gewoon met open armen in Amerika ontvangen om daar de ruimtevaart te ontwikkelen. Terwijl een kleine oorlogsburgemeester van een Vlaams dorpje geëxecuteerd werd.” En toen begon ik over de begrafenis van de vrouw van Wies Moens te vertellen. Dat was een paar jaar tevoren. Dat toen de schellen van de ogen waren gevallen.

“Toen dat mens, sorry, die vrouw stierf, ben ik - als achterbuur - naar de begrafenis geweest. Er liepen op het dorpskerkplein veel mensen rond in het zwart en bruin en zij deden aan vendelzwaaien met rood-wit-blauwe vlaggen. Engerds in bruine hemden vendelden met geel-zwarte leeuwenvlaggen. Ik snapte

dat niet. In Leuven riepen ze toen ‘Walen buiten’ en in mijn dorp zochten Vlamingen Anschluss met Nederland. En die Vlaams-nationalisten zag ik een paar weken geleden ook weer in Leuven, waar ik studeerde. ‘Linkse ratten, rolt uw matten’ lalden ze en dronken marcheerden ze door de straten voor hun extreem-rechts heil.” En dat doen ze nu, nu ik dit verhaal schrijf, een halve eeuw later, nog steeds. De Groot-Nederlandse gedachte klinkt niet meer zo luid, denk ik, nu is het een onafhankelijk Vlaanderen voor eigen volk eerst en leeft het fascistisch gedachtengoed weer heftig.

“Daar kan Wies Moens toch niets aan doen, dat hij misbruikt wordt. Dat de begrafenis van zijn vrouw door dat tuig verstoord wordt, is toch niet zijn schuld?”

“Ik denk niet dat ze dat als een verstoring zagen”, had ik geantwoord. En toen stelde ik de directe vraag: “En wat heeft u gedaan tijdens de oorlog?”

Pas een dertig, veertig jaar later zal André, ondertussen mijn schoonvader, in flarden over de oorlog vertellen. Ik probeer die anekdotes, die gedachten van toen, tussen 1940 en 1945, die gebeurtenissen en hoe hij dat beleefde, te verwoorden.

Tijd en ruimte keren zich om. Brommend gefluit. Gedonder. André veert recht, houdt laken en deken vastgeklemd. Een helse storm? Nee, geen onweer. De deken glijdt naar beneden. Hij probeert het geluid thuis te brengen. Een bombardement? Alweer?

Op de grote poort van de Maria-Theresia-aula hangt een groot papier. De Katholieke Universiteit van Leuven wordt gesloten. Er zijn deze nacht een paar studenten gedood. De namen zijn niet bekend. Zijn er kennissen bij? Vrienden? Toch niet Jan? Nee, dat kan niet. Het huis stond er nog. En waar zou hij anders deze nacht in zijn bed gelegen hebben dan op zijn kot, zoals een studentenkamer in Vlaanderen genoemd wordt? Er zullen geen cursussen meer plaatsvinden. Er zullen alleen nog examens worden afgenomen.

Voor hem is het academiejaar dus afgesloten, want hij heeft in de overgang van de eerste naar de tweede licentie geen examens. Hij kan naar huis. Dat lijkt ook veiliger. Leuven is de laatste maand echt een doelwit geworden. De Engelsen willen het spoorwegnet in zijn kern raken.

Hij moet hier weg. Dit nooit meer. Niet nog eens. Niet nu. Hij moet naar de bieb en dan naar huis.

Luchtalarm. Hij stapt met kleine passen snel van de Vlamingenstraat naar het park, naar het klooster. Daar, daar zijn de schuilkelders. De straat beweegt, trilt, suist. Door de stroom mensen die allemaal in dezelfde richting hollen. Hij probeert in de massa Jan te ontdekken. Oudjes worden voortgetrokken, kinderen gillen op de armen van mannen en vrouwen. Een meisje verliest haar pop. “Mijn pop! Mijn pop moet mee!” Een man die achter haar papa loopt, raapt de pop snel op en geeft hem. Haar vader glimlacht, murmelt dankjewel en versnelt zijn passen. Geknetter, gedonder, gefluit, donderslagen,

gerommel, zwarte lucht. Ze zijn bij het klooster van de kapucijnen. Gedrang door de poort. Bijna paniek, maar ze drukken elkaar nog niet plat. Het motto ‘Kinderen en vrouwen eerst’ heeft jarenlang voor een automatische hoffelijkheid gezorgd, ook in grote gevaren en in uiterste nood.

Hij is alleen in die massa die over de oprijlaan dringt. Sommige mensen rennen over het grasperk voorbij. “Schiet op!” “Haast je!” Schichtig kijkt hij naar die hollende mannen, draait zijn hoofd heen en weer. Geen Jan.

Hij zit met zijn knieën tegen zijn borst. Hier klinken geen weesgegroetjes. Werden ze maar gebeden. Dan kon hij zich daaraan ergeren. Er heerst een kille stilte-ondertoon die door een felle snik van een kind of een lamentatiekreet van een oude regelmatig wordt doorbroken. Ieder is in zichzelf gekeerd. Wanneer stopt het? Wat blijft er boven over? Het huis van zijn kot? Ons huis?! Een enorme schok. Boven hen glasgerinkel. Vallend fijn stof en kalkgruis benemen hun de adem. André trekt met moeite zijn zakdoek uit zijn broek, houdt hem voor zijn mond. We gaan eraan. Dit wordt de totale vernietiging. Ze horen de vliegtuigen steeds terugkomen. Weer vallen er bommen. Ze hebben het op ons gemunt!

“Bevrijd ons van onze beschermers. Bescherm ons tegen onze bevrijders.”

Aan de andere kant van de kelder begint toch iemand te bidden. Een paar krakende stemmen volgen, vlak bij hem een bibberende stem. Iemand schreeuwt “Stop daarmee! Dat heeft geen zin!” Stille. “Gezegend”, is het laatste harde woord, her

en der nog “zijt gij”, een gefluisterd “onder alle”. Het vrouwtje naast hem murmelt nog “vrouwen”. Daarna bewegen haar lippen nog, zonder geluid. Hij kent natuurlijk het weesgegroet en kan dat nu liplezen. Ondanks het feit dat het vrouwtje lettergrepen inslikt. Grappig. Het vrouwtje draait haar ogen naar hem, hij voelt zich betrappt, kijkt snel voor zich uit.

De ter dood veroordeelden kruipen levend uit de kelders. Beduusd en beschadigd gaan ze langzaam de trappen op. Bangig schuifelen ze over de kinderkopjes. Onder de poort door, naar het park. Geknakte kruinen, ontwortelde bomen. Een uiteengetreden kat. De straat op. Hij kijkt de Frederik Lintstraat in. Verscheidene huizen zijn getroffen. Ze knetteren in de rook. Resten muur, stenen op straat, verbrijzelde dakpannen, smeulend puin, overal glasscherven.

De tram. Naar Brussel. Overvol. Even voor Diegem draait hij de Oude Leuvense Steenweg op. Luchtalarm! *Bescherm ons.* Alweer! *Bevrijd ons.* Ze zijn ter hoogte van Melsbroek, de militaire luchtmachtbasis die de Duitsers gebruiken. De storm breekt weer los en in het middelpunt van dit geweld staat zijn tram in die lege straat. Iedereen moet uitstappen en zijn of haar heil links of rechts zoeken. Gegier van foltertuitgen. Een aanhoudend martelgesnerp.

De helse wervelwind die nooit rust, sleurt in zijn woeste vaart de geesten mee en kwelt ze door ze als razend rond te zwepen. Wanneer ze de rand van de afgrond naderen, rijst daar geen gejammer en gebulder.

De hel van Dante dondert door zijn hoofd en lijf. Zoals toen.